

"Dadnos por vuestra correa" - Estudi de la primera advocació mariana venerada a la Parròquia d'Altea

José Antonio MARTÍNEZ LEÓN

Resum: Aquest petit estudi sobre la primera advocació mariana venerada en Altea (1617) pren com a document clau les visites pastorals des de 1633 a 1807 a les parròquies de Callosa i les seues filials, com l'església d'Altea, transcrites per l'investigador callosí Adolf Salvà i Ballester. A més, mostra la relació de la primera advocació amb la venerada actualment.

Paraules clau: Mare de Déu, Advocació, Rosari, Consol, Altea, Parròquia

Resumen: Este pequeño estudio sobre la primera advocación mariana venerada en Altea (1617) toma como documento clave las visitas pastorales desde 1633 a 1807 a la parroquia de Callosa y sus filiales, como la iglesia de Altea, transcritas por el investigador callosino Adolfo Salvà Ballester. Además, muestra la relación de la primera advocación con la venerada actualmente

Palabras clave: Nuestra Señora, Advocación, Rosario, Consuelo, Altea, Parroquia

Diversos historiadors, com Espinalt o Pastor i Fluixà diuen que des d'abans del segle XVIII, l'Església Parroquial d'Altea estava dedicada a *Nuestra Señora*, dit així molt genèricament. Però, a quina advocació de la Mare de Déu?

Encara que la Mare de Déu amb l'advocació *del Consuelo* comença a esmentar-se en els llibres parroquials el 1786, bé podria vindre d'un segle abans, amb l'aparició de frares agustins com fra Balthasar Fuster de Ribera. Tanmateix, no va ser la primera advocació venerada a Altea.

Ben coneguda és la profunda devoció mariana que tenia el rei Jaume I, i és que, en la majoria dels pobles que anava conquerint, es fundava una església amb la titularitat de la Mare de Déu, com és el cas de la Parròquia de l'Assumpció del Castell de Guadalest. També podria ser l'artífex de la devoció mariana en Callosa d'en Sarrià, on es diu que regalà la imatge de la Mare de Déu del Remei, a la qual, posteriorment, un dels seus capitans, Bernat de Sarrià (senyor de Callosa) dedicaria un temple el 1290. Els callosins, després de la quasi destrucció total de la imatge pels argelins el 1582, la rebatejaren amb el nom de Mare de Déu de les Injúries.

Segons Francisco Durà Pascual, en la mateixa conquesta de Jaume I s'origina la devoció a la Mare de Déu del Consol:

Es larga e interesante la lista de los pueblos y Parroquias que deben la gloria y el honor de su liberación Mahometana, al rey de Aragón y Valencia. Admirablemente, Altea también ostenta ese honor, al ser conquistada por el Rey tan valiente, religioso y ejemplar. Pero en vez de tener por titular de su Templo a la Virgen en el Misterio de la Asunción a los Cielos, tiene Altea —título singular y propio, que ningún otro pueblo ostenta— el de Nuestra Señora del Consuelo y Correa; pues los hechos aparecen muy claros. Cuando Altea fue conquistada por el Rey Don Jaime, los moros pidieron El Consuelo, y no hubo por parte de ellos ninguna resistencia, entonces el Rey pensó poner ese nombre.

DURÀ, F. "Ofrenda a la Iglesia parroquial de Nuestra Señora del Consuelo" en Libro de Fiestas Patronales al Santísimo Cristo del Sagrario y a San Blas, 1988.

Teoria que hem de refusar, primerament, perquè l'Altea actual es fundà en 1617 mitjançant la Carta Pobla signada pel Marquès d'Ariza, en Jaume de Palafox. I l'església, dissenyada pels germans Càmera es construiria per aquells anys.

És cert que Altea en l'època medieval (l'actual Altea la Vella) disposava d'una petita capella, però baix l'advocació de l'apòstol Sant Maties, segons Salvà (FUSTER, L. i OROZCO, P.J., "La Iglesia de N. Sra. del Consuelo", 2003, i *La Corona de un pueblo*, documental editat per Pibes Vídeo el 2010).¹

Adolf Salvà i Ballester (Callosa d'en Sarrià, 1885-1941) va transcriure allà pels anys 20 i 30 del segle XX els documents referents a les visites pastorals del 1633 al 1807. Gràcies a aquesta tasca d'investigació sabem, per les descripcions que s'hi fan, quins objectes de culte tenia la nostra església.² Ens fixarem especialment en la primera visita pastoral, on es fa un recull de tot allò anterior a la data, i trobem la fins al moment primera advocació mariana venerada a Altea, des de la seua fundació en 1617:

Visita de la villa de Altea

En p. de Enero 1633 el Rvmo. Sr. Obispo de Petra visito la villa de Altea que es del marques de Arisa y de 73 casas y en ellas 440 personas de confession y las 320 son de comunión.

No está reservado el Smo. Sacramto. y assí solo visito la Pila del Sto. Bautismo y crisma y el Sto. Óleo Infirmorum (...)

Hallo por vicario a fray Martin de Çaplana Religioso de la orden de los mínimos de Snt. Francisco de Paula (...)

Memoria, y quenta de los baçineros qe han sido desde el año 1620 hasta el propassado de 1632 de esta Yglesia de Altea (...)

Baçineros de N. S. del Rosario desde el Año 1620 hasta el pasado de 1632

En el año 1620 fue baçinero Miguel Ginestar el qual recogió 3L. 292

En el año 1627 fue baçinero de Ntra. Sra. del Rosario Nicolas Ronda y fue el primer año que se empeço a hazer fiesta.

Fem un parèntesi. Ací s'ens parla de *baçineros*, que són, segons la RAE, aquelles persones que demanen almoina per al culte religiós i obres pies. A continuació, en el citat document es detallen les despeses d'aquell any de 1627, com puguen ser el «*Gasto en la ciriada; para las fiestas de mayo y octubre, missa cantada, procession y veneracion*», o el del *azeyte*. Continua: «*En esta yglesia no ay Cofradia ninguna si solo devocion del Santo Rº (Rosario) y de San Pedro.*»

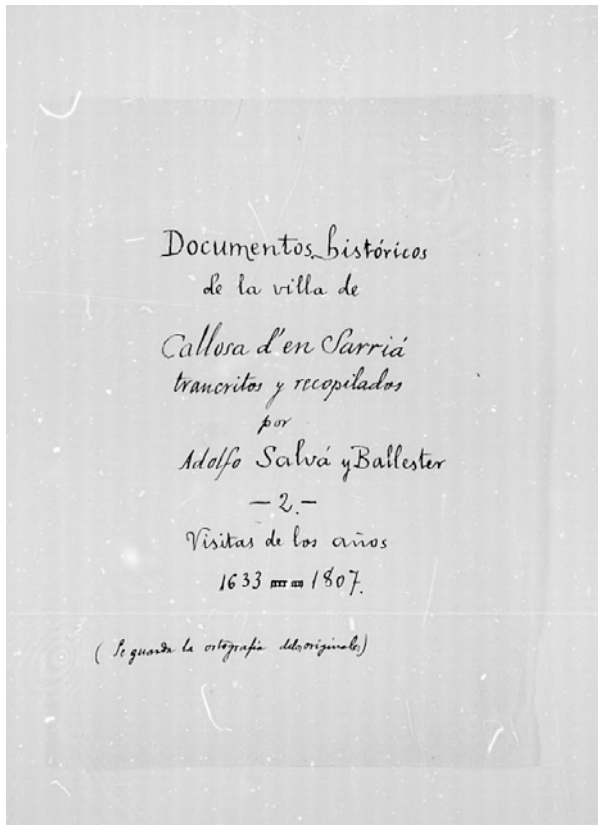
Seguidament es fa un inventari dels objectes de culte de la nostra església. Entre ells, «*Tres lámparas, la una en el altar mayor, una al altar de Ntra. Sra. y otra en el altar de St Pedro.*»

Per tant, la Mare de Déu del Rosari no sols tenia una persona encarregada de l'organització dels seus cultes, sinó que també tenia capella pròpia.

Ytem otra imagen de Bulto de Ntra. Sra. del Rosario, con un niño Jesus, y ramo de flores contrahecho en la mano drecha con sus andas (...)

Ytem un quadro de Ntra. Sra. del Rosario al oli sin guarnision

La transcripció de Salvà és firmada en «*Valencia, 2 de Diciembre de 1930.*»

Es generalitza en aquesta època la *Virgen del Rosario*, ja que després del triomf dels cristians baix la seua intercessió en la Batalla de Lepanto (1571), s'escampa ràpidament aquesta devoció mitjançant confraries, associacions, o germandats. Com a clar exemple, tenim l'exemple del Baix Segura: a començament del segle XVII arriben els dominics (la famosa orde dels Predicadors) a la ciutat d'Oriola. A dia de hui perdura, amb el tradicional cant de la Aurora —en molts pobles se'n diu *la Despierta de la Aurora*— i el posterior res del Sant Rosari.

L'explicació de la devoció a la Mare de Déu del Rosari en l'Altea d'aquells temps és molt senzilla. Salvà ens parla que el 1591 (20 anys després de la batalla de Lepanto) ja existeix una confraria dedicada a la Verge del Roser a Callosa, on comptava amb molta devoció entre el poble (que li celebrava festes pel maig i l'octubre), a més de la Verge del Remei. Altea depenia eclesiàsticament de Callosa, per tant també hi arribà esta devoció així com a les partides de Micleta i Algar.³ A Guadalest es fundà la Confraria el 1614.⁴

Com va ser el canvi de la Mare de Déu del Roser a la del Consol?

Primer s'ha de veure la similitud de les imatges d'una i altra advocació (vegeu fotografies adjuntes). En terres valencianes en tenim nombrosos exemples, com el de la titular de la Parròquia de la Verge de Lepanto, en el barri valencià de Castellar-l'Oliveral, o el de la Mare de Déu del Rosari, patrona de Fontanars dels Alforins.

Molt possiblement els preveres —d'ordre agustina— encarregats de la nostra església des de mitjans del s. XVII (com ja hem dit, el primer era fra Balthasar Fuster de Ribera) foren els que professaren i escamparen la devoció a la seua titular mariana, la Mare de Déu del Consol, i canviaren la advocació de la imatge de la Mare de Déu del Rosari present en la nostra església, que segons Francisco Durà Pascual, fou regal del Marquès d'Ariza.

És més, la imatge de la Mare de Déu del Consol que presidia l'altar major fins el 1936, obra de l'escultor aldaïenc Melitón Comes, «la *Mare de Déu sentà*», duia un rosari entre les mans, que es conserva en el Museu Parroquial d'Altea.

També, de la desapareguda capella de la Casa del Senyor Paco, dedicada a la Mare de Déu del Consol, solament queda (si ens referim a imatgeria), la imatge de la Mare de Déu del Rosari, que també es conserva en el Museu Parroquial.

Massa coincidències com per a negar la indubtable relació entre ambdues advocacions.

L'any 1941 arribà la nova imatge de la Mare de Déu del Consol, obra de l'escultor Enrique Galarza Moreno i, el 1955, la imatge processional, de l'escultor Fernando Llopis Cloquell. Amb l'arribada d'aquesta última imatge de la patrona, es canten nous Gojos:

*Ceñid fieles la librea
de la gran Reina del Cielo
Dadnos por vuestra correa
en toda aflicción Consuelo*

La «correa» fa referència al cinturó que porta la Mare de Déu, que representa l'aparició i l'entrega del Consol de Maria a Santa Mònica, després de les conductes herètiques del seu fill Sant Agustí. El sant filòsof tornarà a abraçar el cristianisme després d'aquest fet.

Anteriors a aquests Gojos, n'existien uns altres que es cantaven al finalitzar el Rosari de l'Aurora pels carrers d'Altea:

*Dios te Salve en voz sonora
entonare cada día
Si yo logro de María
el que sea mi pastora*

Per finalitzar, vull agrair especialment l'amic Vicent Juan i Palacio per fer-me arribar aquest extens i interessantíssim dossier manuscrit de Adolf Salvà, que m'ha servit de punt de partida per a iniciar un llarg estudi sobre la mariologia alteana. A més, conté molta informació sobre els costums eclesiàstics de pobles i despoblats de la nostra comarca.

Notes

1. Fuster conta al llibre (2003) que la capella baix l'Advocació de Sant Maties es situava a Bellaguarda, però explica més tard al documental (2010) que aquesta capella es situava a Altea (l'actual Altea la Vella).
2. Aquest manuscrit porta el nom de "*Documentos históricos de la Villa de Callosa d'en Sarrià transcritos y recopilados por Adolfo Salvá y Ballester. 2. Visitas de los años 1633-1807*". El manuscrit pot consultar-se en la Biblioteca Cervantes Virtual: <<https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc0934457>>.
3. Adolf SALVÀ. *La Villa de Callosa de Ensarriá. Monografía Histórica Documentada*. 1960.
4. Ajuntament del Castell de Guadalest. *Ceremonial de la Yglesia de Santa Maria de la Assumpcion de la Villa de Guadalest*. 1758 (Facsimil de 1995).